

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ OLUŞTURULMA SÜRECİNDE YASAMA-YÜRÜTME İLİŞKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Emiroğlu

Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

• • •

Özet

Devlet erki, temel olarak, yasama, yürütme ve yargının oluşturduğu üç organ arasında paylaşılmıştır. Anayasa, en önemli düzenleyici olmasına rağmen, yasama ve yürütme organları bazen birlikte veya bazen ayrı olarak dış politika yapım sürecini etkilerler.

Kendi siyasal sistemlerini oluşturmak için diğer devletler tarafından da model olarak alınan farklı siyasal sistem modelleri vardır. Amerikan Başkanlık sistemi, Fransız yarı-Başkanlık sistemi ve İngiliz parlamenter sistemi öne çıkmış üç siyasal yapıdır. Başkanlık sistemlerinde yürütme organı dış politika yapım sürecinde yasama organına göre daha ön plandadır. Özellikle dış politikada kuvvet kullanımı kararı başkana aittir. Parlamenter sistemlerde dış işlerinde yetki, anayasaya göre, genellikle yasama ve yürütme organları arasında bölünmüştür.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, Mustafa Kemal Atatürk tarafından yeni Türk Cumhuriyeti kuruldu. Yeni Cumhuriyetin ilk dönemi boyunca yasama organı dış işleri ile ilgili kararların alınmasında bütün yetkilere sahiptir. 1923'ten 1990'lara kadar, Demokrat Parti hükümetleri istisna edilirse, bu alanda, yasama organı yürütmenin önündedir. 1961 Türk Anayasası'nda yürütme üzerinde birçok sınırlamalar vardır.

Bu makalede, ilk olarak, farklı siyasal sistemlerde dış politika yapım sürecinde yasama ve yürütmenin rolü incelenmiştir. 1876'dan 1990'lara kadar Türk siyasal sistemi de aynı perspektifler kullanılarak incelenmiştir.

The Legislative-Executive Relationship in the Process of Turkish Foreign Policy-Making

Abstract

It is generally agreed that the powers of a state are mainly distributed into three bodies, namely the Executive, the Legislative and the Justice. Although the constitutions is the most important regulator, the Executive and the Legislative bodies, either together or separately, do have influence on foreign policy-making process.

There are different political system models which can be taken as a model by other states to form their own political system. Three out of these systems are distinguished, namely the Presidential system of US, the semi-Presidential system of France and the Parliamentary system of British. In the Presidential systems, the Executive body precedes the Legislative body during decision-making process in foreign affairs. Especially the decision of use of force in foreign affairs has been usually given both the Executive and the Legislative bodies according to the constitutional codes.

After the Liberation War, the new Turkish Republic was founded by Mustafa Kemal Atatürk. During the first period of the new republic the Legislative body had the all of powers to take the decisions related to foreign affairs. From 1923 to 1990s, the Legislative body precedes the Executive body, except the period of Democrat Governments. There were a lot of limitations on the Executive due to the 1961 Turkish Constitution. Many of these limitations were put into the Constitution after the military coup on May 27th in 1960.

This article firstly examines the different political systems in terms of the Executive and the Legislative bodies' role in foreign-making policy process. From 1876 to 1990s the Turkish political system were also examined by using the same perspectives.

Türk Dış Politikasının Oluşturulma Sürecinde Yasama-Yürütme İlişkileri

A- Giriş

Devletler, uluslararası siyasal sistemin en önemli aktörleri ve uluslararası ilişkiler disiplininin en temel inceleme alanlarından birisidir. Uluslararası sistem içinde bağımsız ve egemen niteliğiyle yeralan aktör-devlet, sistem içinde yeralan diğer aktör-devletlerle karşılıklı ilişki içerisinde. Siyasal nitelikli bu ilişkiler bütünü devletin dış politikasını oluşturmaktadır.

Bir devletin dış politikasının oluşturulması sürecinde, çerçevesi anayasa tarafından çizilmiş, iç siyasal yapılanmada varolan kurumların etkinliğinin tespit edilmesi gereklidir. Ülke dış politikasının çizgilerinin belirlenmesinde bu kurumların yaklaşımları önemli olduğu kadar, devletin, uluslararası sistem içindeki konumunun belirlenmesi açısından da önem arz etmektedir. Bu bağlamda, devlet dış politikasının belirlenmesinde yasama ve yürütmenin etkin olma mücadelesine tanık olunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde günümüz dünyasında farklı siyasal yapılanma modelleri vardır. Bu farklı siyasal devlet yapılanmalarında bizim açımızdan inceleme konusu olan alan, dış politikanın belirlenme-yapılma ve izlenmesinin yasama-yürütme organlarından hangisinin denetimine konduğu ya da bu alanda hangisinin etkin olduğu; kısaca, dış politika alanında yasama-yürütme ilişkilerinin nasıl bir görünüme sahip olduğunun tespit ve değerlendirilmesinin yapılmasıdır.

Yukarıda ifade ettiğimiz çerçevede, çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde, farklı siyasal sistemlerde, inceleme alanımız olan dış politika yapma sürecinde -ki özellikle dış politikada askeri kuvvet kullanımına yönelik kararların alınması sürecinde-yasama-yürütme ilişkileri ortaya konmaya ve değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda, uluslararası sistemde yer alan bugünkü aktör-devletlerin iç siyasal yapılanma modelleri incelendiğinde iki farklı oluşum ve yaklaşımın varlığı dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi, daha çok "Merkez ülkeler"¹

kategorisine dahil edebileceğimiz ülkelerde varolan siyasal yapılanmadır. Bu ülkelerde, genellikle, yasamanın ağır işleyen yapısından dolayı yürütme organı dış politika alanında etkili kılınmıştır. Yürütmenin, anayasal açıdan sınırlandırıldığı ve yasamanın yetkili kıldığı durumlarda, varolan bu sınırlamalar, yukarıda bahsettiğimiz, yasamanın yavaş işleyen yapısı sebep gösterilerek yürütme tarafından işlevsel olarak aşılacaktır. Bu tarz siyasal yapılanma modeli, aktif dış politika izleyen devletler için söz konusudur. İkinci iç siyasal yapılanma modelinde, dış politika alanında yasama organı yürütmeye göre yetkisel açıdan daha ön plana çıkarılmıştır. Bu model, daha çok pasif dış politika izleyen aktör-devletler için söz konusudur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, örnek olaylar bağlamında, Türk dış politikasının oluşturulma sürecinde anayasal çerçevede yasama-yürütme organları arasındaki ilişki, bu organlardan hangisinin yetkisel açıdan ön plana çıkarıldığı ve yürütmenin anayasal çerçevenin sınırlarını işlevsel olarak aşma eğilimi olup/olmadığı ve bu bağlamda oluşmuş olan eğilimler/teamüller ortaya konmaya çalışılacaktır. Yukarıda bahsettiğimiz siyasal yapılanma modellerinde söz konusu olan dış politika yapma sürecinde yasama-yürütme'nin etkinlik mücadelesinin Türkiye'deki boyutları örnek olaylar dahilinde incelenecektir. İnceleme alanı olarak belirlediğimiz bu süreç, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden başlatılmıştır. Ancak çalışmamızda, dönemselsel olarak ve yukarıda ana hatlarını çizdiğimiz çerçevede ele alacağımız örnek olayların en önemlisi, kuşkusuz çok partili siyasal dönemde, 25 Temmuz 1950 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Birleşmiş Milletler (BM) çerçevesinde Kore'ye asker gönderilmesidir.

B- Farklı Siyasal Sistemlerde Dış Politika Alanında Yasama-Yürütme İlişkileri

12 Eylül 1980 tarihinde ülkedeki iç savaş ortamını sona erdirmek ve siyasal kısır döngüyü aşmak gerekçesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) emir-komuta zinciri içerisinde bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. 1982 yılında yeni bir anayasa hazırlanmış ve sınırlı sayıda siyasi partinin katılımı ile 1983 yılında düzenlenen genel seçimlerde Anavatan Partisi (ANAP) % 42 oy oranıyla birinci parti ve lideri Turgut Özal da başbakan olmuştur. 1987 yılından sonra ve özellikle Turgut Özal'ın 1991 yılında Cumhurbaşkanı seçilmesinden 1993

1 İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası sistem, blok liderliklerini "süper güç" olarak nitelenen iki büyük devletin yaptığı "iki kutuplu" bir yapılanmaya sahiptir. "Merkez ülkeler" kavramıyla, bu devletlerin uluslararası sistemi kendi istekleri doğrultusunda değiştirebilecek ve yönlendirebilecek inisiyatifli sergileyebilecekleri ortaya konmuştur. Bu bağlamda içerik açısından düşünüldüğünde, süper güç tanımlaması da merkez ülkeler karakterinde ancak onu aşan bir kavramsallaştırma olarak değerlendirilebilir.

yılında hayatını kaybetmesine kadar geçen süreçte, Türk siyasal sisteminin yeniden yapılanması kapsamında farklı siyasal sistem modelleri tartışmaya açılmıştır. Siyasal sistemin yeniden yapılanması kapsamında başlatılan tartışmaların ateşleyicisi Turgut Özal olmuştur.² Özal, alternatif siyasal sistem modeli bazında tartışılmak üzere kamu oyunun önüne, ABD’nde uygulanmakta olan Başkanlık sistemini ya da nihai model Başkanlık sistemi olmak üzere Fransız Yarı-Başkanlık sistemini ortaya atmıştır. Gerek muhalefet liderleri gerekse basın-yayın organları tarafından, Turgut Özal’ın ortaya attığı sistem tartışması, bazı kesimler hariç, büyük tepki toplanmıştır. Ancak bugün “sistem tıkandı” söylemlerinin aşağı-yukarı bütün siyasiler tarafından kullanılması ve bugünlerde en yüksek siyasi mevkiden yani devletin başında bulunan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından seslendirilmesi; model olarak da Başkanlık ya da Yarı-Başkanlık sistemlerinin yeniden tartışmaya açılması, bu sistemlerde başkanların dış politika ve dış politikada askeri kuvvet kullanma yetkisinin ortaya konması incelememiz açısından önem arz etmektedir. Biz burada konuyla ilgili hukuksal tartışmalara çok fazla girmedik. Sadece, mevcut anayasal düzenlemeleri ortaya koyarak varolan anayasal çerçevenin söz konusu siyasal yapılanmalarda yürütmenin başında bulunanlar tarafından nasıl algılandığını ve anayasal açıdan konulan sınırlamaların işlevsel olarak aşılp/aşılmadığının tespitini yapıp bazı değerlendirmelerde bulunmaya çalıştık.

1- Anayasal Başkanlık Sistemi Örneği: Amerika Birleşik Devletleri

ABD, dünyada varolan siyasal sistemler arasında, Anayasal Başkanlık sisteminin en önemli örneğidir (WRIGHT, 1992: 315). Anayasal Başkanlık sisteminde yürütme gücü, dört yıllık bir dönem için seçilen ve şahsında yürütmeyi temsil eden “başkan” a aittir. Başkan, yasama organları olan Kongre ve Senato seçimlerinden ayrı olarak doğrudan halk oyu ile seçilir. Başkan, Senato’nun onaylamasına bağlı olarak andlaşmalar yapabilir, büyükelçileri, bakanları ve yüksek mahkeme yargıcılarını atar. ABD başkanı Harry Truman’ın “Amerikan dış politikasını ben oluştururum” şeklinde ifade ettiği gibi, bazen abartılmasına rağmen, dış politikanın oluşturulmasında en büyük sorumluluk “başkan” a aittir. Kongre’nin de ABD dış politikası üzerinde söz hakkı vardır. Önemli andlaşmaların yürürlüğe girmesinde Kongre’nin desteğine ihtiyaç vardır. Yürütmenin en önemli çıktılarından birisi olan dış yardım Kongre’nin

2 Gazeteci Cengiz Çandar, Ocak 1993 tarihinde Turgut Özal’ın kendisine Senegal’in başkenti Dakar’a giderken uçakta Türkiye’nin başkanlık sistemine geçmesinin çok önemli olduğunu söylediğini, o dönem Özal’a başkanlık sistemi konusunda şiddetle hücum eden Demirel’in, 1997 yılında TBMM’nin açılış konuşmasında ve sonrasında sistem tartışmasını açmasının, model olarak da Amerikan Başkanlık Sistemini önermesinin Özal’ı haklı çıkaran olumlu bir gelişme olduğunu yazmaktadır. Cengiz ÇANDAR, *Sabah*, 25 Haziran 1998.

onayına bağlıdır. Bazen Kongre'nin takındığı olumsuz tavır, iç ve özellikle dış politikada başkanı zor duruma sokabilmektedir (JOHNSON vd., 1970: 312). Kısaca, Başkan ile Kongre arasındaki ilişki bir "denge"(balance) ve "kontrol" (check) olarak nitelenen bir çerçevede yürütölmektedir. Başkan, ABD Anayasası'nun ikinci madde birinci bölümünde "yürütme gücü ABD başkanına aittir" şeklinde belirtildiği gibi tek başına yürütmei temsil eder (*The US Government Annual*, 1993/1994: 9). Yüksek Mahkeme de, genellikle dış politika sorunlarında başkanın yani yürütmenin sorumlu olduğu şeklinde hükümler vermiştir (SCOTT/WALLACE, 1974: 509).

Türk siyasi elitinin söylemlerinde model ülke olarak çok fazla yer alması nedeniyle, Anayasal Başkanlık Sisteminin ABD örneğinde, dış politikanın oluşturulma sürecini ele alırken, bu süreçte kurumların (yasama-yürütme) özellikle dış politika ve dış politikada kuvvet kullanımına yönelik yetki genişleme\daralma ve bu yetkinin dar\geniş yorumlanmasının farklı başkanların dönemlerini ele alarak kısaca tarihsel gelişimini vermek faydalı olacaktır.

Amerika, 1776 yılında İngiltere'den bağımsızlığını ilan ettiği zaman başlıca hükümet teorisyenleri (siyaset bilimciler), dış politikanın oluşturulması ve savaş açma yetkisini sadece "yürütme"ye bırakmışlardır. John Locke, 1690 yılında yayınlamış olduğu "Hükümet" isimli kitabında hükümeti, yasama, yürütme ve federasyona dayanan şekilde temel kuvvetlere ayırmıştır. Yürütme, Commonwealth'in yetkisi gerekmeksizin bütün şahıs ve topluluklarla savaş-barış, birlik-ittifak ve diğer bütün dış politika kararlarını almak yetkisine sahiptir. On sekizinci yüzyıl İngiliz hukukçusu Sir William Blackstone yazılarında "Amerikalı Çerçevcileri" (*The American Framers*) büyük oranda etkilemiş ve dış politikayı yürütmenin alanına yerleştirmiştir. Ancak Çerçevciler, bu hükümet modelini reddettiler. Bağımsızlık ilanından hemen sonra varolan hükümet yürütme organına sahip değildi. Tek bir organdan ibaretti. Bu organın ismi "Kıtasal Kongre" (Continental Congress) idi. Daha sonra Çerçevciler, yeni bir anayasa taslağı hazırlamak için Philadelphia'da toplandıkları zaman, Locke'un federatif yetkilerinin ve Blackstone'un Kral'a ait ayrıcalıklarının birçoğunu Kongre'ye transfer ettiler veya onları "paylaşım temelinde" (shared basis) Kongre'ye ve başkana tahsis ettiler. Bu aşamada açıkça, çok güçlü yetkilere sahip bir kral karşılığı, çok güçlü bir başkanlık tarzını öneren "İngiliz modeli" reddedilmişti. Alexander Hamilton "Federalist 69" adlı eserinde başkanın, andlaşmaların oluşturulmasında yasama organı ile birlikte yetkiye sahip olması gerektiğini ileri sürmüştü. Hamilton, aynı zamanda niçin Amerikan Başkanı'nun hürriyetleri İngiliz Kralı'ndan daha az tehdit ettiğini açıkladı. Diğer ortaya koyduğu farklılıklar arasında kralın; savaş ilan etme, donanma inşası ve orduların düzenlenmesine kadar genişleyen yetkileri bulunmaktadır ki, Amerikan Anayasası'na göre bu yetkilerin sadece

"Kongre"ye verildiğini belirtmiştir (FISHER, 1993: 158).

Kongre'nin "savaş ilan etme yetkisi" Philadelphia Konvansiyonu'ndaki dilde ortaya çıkan bir değişikliği yansıtır. Başlangıçtaki taslak Kongre'ye, dış politikada kuvvet kullanımına başvurmanın en dolaysız yolu olan "savaş açma ve yapma yetkisini" verdi. Bu toplantıdaki üyelerden Charles Pinckney, yasama işlemlerinin, "acil bir durumda çok yavaş işleyen" bir organ olmasından dolayı Kongre'nin part-time bir organ olabileceğini ileri sürmüştür. Katılımcılardan Madison ve Elbridge Gerry, "savaş yapmanın", "savaş açıklama" kavramıyla ikame edilerek, ani hücumları püskürtme yetkisinin yürütmeye bırakılabileceğini teklif etmişlerdir. Önergeleri kabul edilmiştir (FISHER, 1993: 158). Ancak ABD Anayasası, savaş ilan etme yetkisini Kongre'ye vermiştir (EDWARDS/WAYNE, 1985: 294). Fakat uygulamada Kongre bu yetkisinin çoğunluğunu kaybetmiştir. Avrupalı monarşilerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmaları olaylarında edinilen kolonyal tecrübe anayasayı hazırlayanları, bu yetkiyi münhasıran yönetimin yasama kanadına tahsis etmeye yönelmiştir. Bu yüzden teknik olarak ABD sadece Kongre'nin savaş ilan etmesiyle resmi bir savaş durumuna girebilir. Bir ilan ile yaratılan yasal savaş durumu pratik anlamdaki savaş halinden farklıdır. Uygulamadaki savaş hali (askeri kuvvet kullanımı), normal olarak savaş hareketi ile birleşen bütün düşmanca davranışları içerir. Diğer bir deyişle ABD, fiili olarak savaş ilan etmeksizin, yasal bir savaş durumu da olmaksızın başka bir ülkeyle savaşa girebilir. Bu bağlamda ABD için önemli nokta, Kongre savaş ilan etmemesine rağmen düşmanca eylemleri içeren bir dizi hareketler sonucunda başkanın, bu tür hareketlerin engellenmesi emrini verebilmesidir. ABD'nin bağımsızlık ilanından bu yana geçen tarihsel süreci içerisinde diğer devletler tarafından bu devlete karşı yapılan düşmanca eylemler, bu devleti savaşa girme yönünde tahrik etmiştir. Meydana gelen bütün olaylarda Kongre, yabancı bir ülkeye savaş ilan ederken varolan bir durumu onaylamaktan başka bir şey yapmamıştır (PLISCHKE, 1961: 107).

Kongre, kendisine tanınan savaş ilan etme yetkisini yalnızca "beş kez" kullanmıştır (Bunlar: 1812, 1846, 1898, 1917, 1941) (EDWARDS/WAYNE, 1985: 294). Kore ve Vietnam gibi savaşlar resmen Kongre tarafından ilan edilmemiştir. Başkanlar, yaklaşık yüz olayda yasa yetkisi olmaksızın veya savaş ilan etmeksizin, ülke toprakları dışında sınırlı askeri kuvvet kullanımına başvurmuşlardır. Askeri kuvvet kullanımını içeren bu girişimlerin yarısı 30 günden fazla sürmüştür. Hükümetin başı, devletin başı ve "başkomutan" rolüne sahip olmanın, ulusu savaşa sokmak yönünde başkanlara katkıda bulunduğu şüphesizdir. ABD başkanları, birinci elden bilgi elde etme monopolüne, kamu oyu desteğini elde etme potansiyeline sahip olmaları ve ABD'nin güvenliğini sağlamak için yaptıkları yemin gibi sebeplerle, dış politikanın oluşturulma sürecinde-özellikle askeri kuvvet kullanımına yönelik dış politika kararlarında-

Anayasa'nın kendilerine tanıdığı yetkileri genişletmek için, belirttiğimiz önceliklerini aktif biçimde kullanma eğiliminde olmuşlardır (EDWARDS/WAYNE, 1985: 294). Örnek olarak, Başkan Jefferson, ABD donanma ve denizaltılarına Amerikan gemilerini tehdit eden Berberi korsanlarına karşı misillemede bulunma emrini vermiştir. Başkan Eisenhower, 1958'de Lübnan'a askeri müdahalede bulunmak üzere asker sevkine; Başkan Ford, 1975'te Kamboçya tarafından ele geçirilen Mayquez gemisinin mürettebatını kurtarmak için Kamboçya'ya hücum emrini; Başkan Reagan, 1983'te Grenada ve Lübnan'a asker çıkarma emrini, 1986 yılında da Libya'yı bombalama emrini vermişlerdir. Dış politikada askeri kuvvet kullanımına yönelik olan bu kararların bütünü "Kongre'nin resmi bir savaş ilanı olmaksızın" gerçekleşmiştir (EDWARDS/WAYNE, 1985: 294).

Savaş ilan etme konusunda Kongre'nin anayasal yetkisini işlevsel olarak azaltma yönündeki eğilimi etkileyen ikinci faktör, bir savaş durumunu düşünmenin ve ilan etmenin büyük oranda başkanın girişimi üzerine olmasıdır. Başkan, genel olarak, resmi bir savaş talebini içeren bir bildiriye Kongre'ye sunar. Yabancı hükümetler ile doğrudan bir haberleşmesi olmayan Kongre, böyle bir durumda başkanın bilgi ve tavsiyesine dayanmak\güvenmek durumundadır. Yabancı devletlerle büyük savaşların her birinde Kongre'nin savaş ilanı, başkanın bir başkanlık savaş mesajı ile durumu Kongre'ye bildirmesinden sonra olmuştur (PLISCHKE, 1961: 108).

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kolektif savunma için anlaşma yükümlülüklerine girerken, BM'e, çeşitli bölgesel ve iki taraflı güvenlik düzenlemelerine katılmış, dış politikada meydana gelen bu oluşumlar sonucunda Kongre ve başkan arasında yurt dışında Amerikan askerlerinin konuşlandırılması üzerine ayrı ayrı iki organın yetkilerinin ne olacağı konusundaki çatışma yeni bir boyuta ulaşmıştır. Yürütme, daha önce meydana gelen örnek olaylara dayanarak bu konuda yetkinin başkanın hakkı olduğunu savunmuştur. Diğer taraftan, 1951 yılında Senato'da yapılan uzun tartışmalardan sonra Amerikan askerlerini NATO çerçevesinde deniz aşırı bölgelere göndermeden önce başkan, Senato Dış İlişkiler Komitesi ve Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'ne danışması, Amerikan askerlerinin yurt dışında konuşlandırılması konusunda gerekli siyasal gerekçe için Kongre'nin onayını elde etmesi ve başkanın, bu güçlerin geçen zaman süreci içindeki durumlarını içeren periyodik raporları Senato'ya sunması yönündeki bir karar yürürlüğe sokuldu. Yürütme anlaşmalarından ayrı olarak, dış politikada "baş diplomat" konumunda bulunan başkan, yapmış olduğu anlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için Kongre'nin onayı gerekmesine rağmen; NATO kapsamında yürütülen kuvvetlerin statülerinin düzenlenmesine yönelik müzakerelerde görüldüğü gibi, tek başına müzakereleri yapmıştır. Ancak Kongre kendisi ile de görüşülmesi hususunda ısrar etmiştir (özellikle Senato) (ROSATI, 1992: 39-49).

Kongre'nin teorik olarak, yürütmenin bu tür faaliyetlerine direnme gücü varolmasına rağmen; uygulamada Kongre bu direnci göstermekte yetersiz ve isteksiz davranmıştır (yetki konusunda yapılan pek çok tartışmaya rağmen). Örneğin; Kongre Nixon'ın, Kamboçya'yı bombalamaya son vermesini istemiş, ancak bu istekten sonra iki yıl daha bombalama devam etmiştir. Kriz dönemleri boyunca Kongre, olanaksız olmasa da, başkana muhalefet etmekte zorlanmıştır. Kongre'nin izni olmaksızın girilen dış politikada askeri kuvvet kullanımını içeren diğer bir önemli olay Vietnam Savaşı'dır. Vietnam'daki savaş, Birleşik Devletler'deki his ve fikir ayrılıklarını tahrik etmiş, başkanın Anayasal olarak kendisine tanınan yetkileri çok geniş yorumlaması sonucunda ülkenin sürüklendiği çatışma ortamı sorunun daha da büyümesine yol açmıştır. Bunun üzerine Kongre 1973 yılında, Nixon'ın vetosuna rağmen, "Savaş Yetkileri Kararı" (the War Power Resolution) kabul etmiştir. Bu karara göre başkan, düşmanca ya da potansiyel olarak düşmanca davranışları içeren her olası olaya karşı, Amerikan askerlerinin kullanılmasını kapsayan her dış politika kararı Kongre ile görüşecektir. Başkan, Amerikan kuvvetlerini düşmana yönlendirme (gönderme) emrinden sonra, "kırk sekiz saat içinde" yazılı olarak Kongre'ye rapor edecektir. Daha önemlisi, Kongre, Başkan'ın askeri kuvvet kullanma kararına rağmen savaş ilan etmezse, raporun gönderilmesinden sonra, "altmış gün içinde" askeri hareket durdurulmalıdır. Kongre isterse, kuvvet kullanımına izin verebilir, "altmış günlük süreyi uzatabilir". Kongre benzer nitelikli bir yasa çıkararak Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanımına son verebilir (bu karar Başkan'ın vetosuna konu olamaz). Başkan gerekli görürse, ülke dışında bulunan Amerikan askerlerini korumak için, "otuz günlük bir ek süre" ile, kuvvet kullanımının süresini uzatabilir. Örnek olarak; Savaş Yetkileri Kararı'nın uygulanma tarzını, 1983'te Lübnan'da Amerikan Barışı Koruma Gücü'ne karşı ne ölçüde Kongre'nin bu kararı işletebildiğini görmekteyiz. Başkan Ronald Reagan Başkomutan olarak (as a Commander in Chief) emri altında Amerikan askerlerini gönderme yetkisinin verilmesini Kongre'den istedi. Kongre üyeleri böyle bir istek karşısında Savaş Yetkileri Kanunu'nun etkisini gösterdiğine ikna oldular. Kongre açısından asıl sorun, Başkan'ın yurt dışına kuvvet göndermesinden önce, o askeri kuvvetin Kongre'nin yetkilendirmesi olmadan orada ne kadar kalacaklarıdır. Bir anlamda Kongre, dış politikada yürütmenin kendisini dışlama yönündeki eylemlerine karşı tepki politikası izlemekte; yürütmenin yasama organını yok sayarak, ülke dış politikasını tek başına oluşturmasını engellemeye çalışmaktadır. Yukarıdaki örnek olayda, sonuç olarak, Amerikan askerlerinin on sekiz ay daha orada kalabilecekleri Yürütme ile Kongre arasında karara bağlanmıştır (EDWARDS/WAYNE, 1985: 293-295).

Sonuç olarak, dış politikanın oluşturulması sürecinde başat role sahip olan başkanlar, dış politika etkileme araçlarından kuvvet tehdidi ya da askeri kuvvet kullanımına karşılaşılan sorunların çözümünde çok sık bir biçimde başvurmuşlardır. Başkanların, dış politika alanında kuvvet kullanımını içeren

kararlarda varolan çerçevenin sınırlarını geniş yorumlayarak Kongre'yi aşmalarında ve askeri kuvvet kullanımı aracına çok sık başvurmalarında sağladıkları kamu oyu desteğinin yanında, Başkan George Washington'dan itibaren oluşan teamüllerin de etkili olduğu açıktır. Amerikan dış politikası, dış politika araçlarının etkin bir şekilde kullanımı ile uluslararası sistem içinde Amerikan çıkarlarının maksimize edilmesi hedefine dönük, çok esnek bir nitelik arz eden, pragmatist bir görünüme sahiptir. Amerikan dış politikasının hedefi, uluslararası sistem içerisindeki süper güç statüsünü korumaya yöneliktir. Yasama tarafından gündeme getirilen ve yürütmeyi sınırlandırmak amacına dönük gibi gözükten düzenlemeler, dış politika ve özellikle askeri kuvvet kullanımına yönelik girişimlerinde yürütme tarafından bilgilendirilmek ve tamamen dışlanmamak hedefine dönüktür. 1973 yılında çıkarılan "savaş yetkileri kanunu" ve uygulaması da buna en iyi örnektir.

2- Yarı-başkanlık Sistemi Örneği: Fransa

Bugünlerde Türk siyasal eliti ve kamu oyu nezdinde yoğun bir tartışmaya konu olan Başkanlık sistemi konusunda model ülke olarak alınan ABD'nde varolan yasama-yürütme çatışmasını, bu alanda varolan anayasal çerçeveyi ve oluşmuş teamülleri ortaya koyduktan sonra, aynı çerçevede bir diğer farklı siyasal yapılanma ve sistem modeli olarak da Fransız Yarı-Başkanlık sisteminin incelenmesi araştırmamıza ışık tutması bakımından önem arz etmektedir. Fransa'da V. Cumhuriyet ve V. Cumhuriyet Anayasası öncesinde tartışılan konularla, Türkiye'de tartışılan konular arasında önemli paralellikler bulunması da incelememiz açısından ayrıca bir önem taşımaktadır.

Fransa, sahip olduğu siyasal sisteminin yapısı ile diğer kıta Avrupası ülkelerinden oldukça farklı bir çizgiye sahiptir. Avrupa'nun birçok ülkesinde, varlığını koruyan monarşik yapılar ile birlikte, parlamenter sistemler gelişmiştir. Fransa, bu ülkelerden farklı olarak, "Yarı-Başkanlık Sistemi" olarak adlandırılan, doğrudan halk oyu ile seçilen güçlü bir başkan, onun atadığı bir başbakan ve doğrudan halk oyu ile seçilmiş bir yasama organundan oluşan bir siyasal sisteme sahiptir (HAGUE vd., 1992: 318).

Fransız siyasal sistemini, özellikle dış politika alanında sahip olduğu yetkilerle, yürütmeyi şahsında temsil eden güçlü bir başkanlık yapılanmasına iten birçok neden bulunmaktadır. Fransa, 1791 ile 1875 yılları arasında "Anayasa Buhranları" geçirmiştir. 84 yıllık bu dönemde, 14 anayasa değişmiştir. Fransa'da III. Cumhuriyet'in kuruluş tarihi olan 1875'den, Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya karşısındaki yenilgisine kadar geçen dönem içinde "Kabine Buhranları" birbirini takip etmiştir. Yalnızca 1924 ile 1929 yılları arasında Fransa'da 14 Kabine değişikliği olmuştur ki, bu durum Fransız Parlamento hayatındaki istikrarsızlığı açıkça göstermektedir. Fransa'da, 1791 yılından

günümüze kadar geçen süre içinde meydana gelen Anayasa ve Kabine buhranları, yürütme organının zayıflığı buna karşılık yasama organının üstünlüğü nedenine bağlanmıştır. Yürütme organını bu derece sınırlandırmakta, ihtilal ve ihtilali takip eden dönemde, yürütmenin mutlak iktidarından duyulan korku etkili olmuştur. Sonuçta bu durum yürütmeyi iş yapamaz duruma getirmiştir (ARMAOĞLU/DAVER, 1960: 15-16).

IV. Cumhuriyet Fransası İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya karşısında yenilmiş; işgal boyunca Alman destekli Vichy hükümeti tarafından yönetilmiştir. Savaş sonrası, uluslararası sistemde meydana gelen en önemli gelişmelerden birisi, "üçüncü dünya ülkeleri olarak kabul edilen bir kısım Asya ve Afrika ülkelerinde ortaya çıkan milliyetçilik ve istiklal hareketleridir." Fransa da bu akımların tesirinden kendisini kurtaramamıştır. Örneğin Fransa, Hindicini denilen bölgeden 1954 yılında çekilerek bu sorunu çözdü. Bu sorunun çözülmesinden sonra, Cezayir'de Kasım 1954 yılından itibaren bağımsızlık için ayaklanmalar başladı. Fransa, Kuzey Afrika'da bulunan üç büyük sömürgesi Fas, Tunus ve Cezayir'den, Fas ile Tunus'a 1956 yılında bağımsızlıklarını verdi. Çünkü bu devletler üzerinde himaye rejimine sahip olmasına karşın, Cezayir, Fransa'nın bir eyaleti statüsündeydi. Bu nedenle Fransa, Cezayir'in bağımsızlığını kabullenmek istemedi (RUEDY, 1990: 156). Cezayir'in bağımsızlığı için çarpışan mücahitlerle Fransa arasında başlayan silahlı mücadelenin, 1958 yılına gelindiğinde, Fransa'nın aleyhine biteceğini anlayan Fransız Hükümeti, Cezayir topraklarındaki kurtuluş hareketini yöneten Ulusal kurtuluş Cephesi ile anlaşmak istedi. Ancak Hükümet'in bu isteği Fransız subaylarının isyanına yol açtı (ARMAOĞLU, 1990: 613). Böylece General Charles De Gaulle'ün göreve çağrılarak, iç siyasal sistemin yeniden yapılanması süreci başladı.

Cezayir olayına kısaca değinmemizin nedeni; Fransa'nın bir eyaleti statüsündeki bu sömürgesi ile giriştiği silahlı mücadele sonucunda oluşan başarısızlık, bu başarısızlığın yol açtığı dış dünyadaki itibar kaybı ve iç siyasal sistemde meydana gelen çözülme belirtilerinin, iç siyasal sistemin yeniden yapılanması sürecini başlatan ateşleyici unsur olmasıdır. Tüm bu olaylarda ve dış politikada meydana gelen kriz durumlarında, hızla dış politika kararları oluşturacak bir başkana duyulan özlem, Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı sonunda giriştiği bölgesel mücadelelerde, Fransız kamu oyu ve siyasal elitinin en önemli gündem maddesi olmuştur. Buraya kadar olan incelemede ortaya çıkan en önemli unsur, dış politikada meydana gelen olumlu ya da olumsuz gelişmelerin, iç siyasal sistem yapısı ile çok yakından ilişkili ve aynı zamanda iki unsurun birbirleri ile karşılıklı etkileşim içinde olduğudur. Dış politikada meydana gelen başarısızlıkların nedeni olarak, iç siyasal sistemdeki anayasal çerçevenin, dış politikada karar alma mekanizmasını sınırlayan, çoğu zamanda yasamanın çok sesli denetimine koyan niteliğinin etken olduğu sık sık

vurgulanmıştır. Olayların gelişim sürecinde bu etkenlerin önemi göz önüne alındığından, 1958 yılında başlayan Fransız siyasal sisteminin yeniden yapılanması sürecinde, dış politikada karar alma mekanizmasında doğrudan halk oyu ile seçilmiş güçlü bir başkanın hakim konuma getirilmesi sağlanmıştır.

Beşinci Cumhuriyet Anayasası De Gaulle ve ekibi tarafından hazırlanmış, yasama organından geçirilmeden, 28 Eylül 1958'de doğrudan doğruya halk oyuyla, yani referanduma sunulmuş ve kabul edilmiştir. Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın en önemli özelliği, yürütme, özellikle de başkanı yetki açısından son derece kuvvetlendirmesidir (ARMAOğLU/DAVER, 1960: 17-23).

1958 Anayasası, ülkenin güvenle ilgili stratejilerinin oluşturulması konularında başkan ve başbakanın yetki ve sorumlulukları üzerinde bir miktar belirsizliği içermektedir. Savunma politikalarının oluşturulmaları konusunda, Anayasa'nın 20. ve 21. maddeleri başbakana eşit yetki verirken, 5. ve 15. maddeleri yetkinin büyük kısmını başkana vermektedir. Ancak tarihsel süreç içinde meydana gelen "üç gelişme" ulusal savunma konularının oluşturulması konusunda başkanın üstünlüğünü pekiştirmiştir. Bu gelişmelerin ilki, 1958 Anayasası'nda yapılan geliştirme ve düzenlemelerdir. Anayasa'da başkan lehine yapılan en önemli düzenleme, 6 Kasım 1962'de başkanın genel oyla seçilmesi yönündeki değişliktir. Genel oyla başkanlık makamına seçilmek görev süresince başkana fiilen rakipsiz bir yetki ve yasallık vermektedir. 14 şubat 1964 kararnamesi ile "nükleer silahları ateşleme yetkisi" sadece "başkan"a verilmiş, 10 Aralık 1971 kararnamesi ile de, Genelkurmay Başkanı başkanın otoritesi altına konularak Fransa'nın savunma politikasının oluşturulması konusunda kimin yetkili olduğu konusundaki belirsizlikler ortadan kaldırılmıştır.

Dış politika alanında karar alma sürecindeki hakimiyet sorunu, savunma politikası alanında karar alma sürecinde ortaya çıkan hakimiyet sorunundan farklı olarak, daha az anayasal yorum gerektirmektedir. Dış politika alanında başkana alternatif başka bir kimse bulunmamaktadır. Ancak sistem içinde, savunma politikası ile dış politikayı birbirinden ayırmak suni bir ayırım olacağından, belirgin olarak böyle bir ayırım yapılmamıştır. Net olarak bu tür bir ayırımın yapılmaması nedeni ile, çeşitli dönemlerde başkan ile başbakan arasında, bu alanlarda yetki mücadelesine tanık olunmuştur. Bu mücadelelerin en güzel örneklerinden biri, "Cohabitation dönemi" olarak adlandırılan, başkan ve başbakan arasındaki yetki paylaşımı mücadelesinin başkanın lehine sonuçlandığı, en azından işlevsel olarak "başkanın üstünlüğünün" (presidential supremacy) doğrulandığı bir dönem olmuştur. "Bir arada Yaşama Denemesi" (Cohabitation) olarak adlandırılan bu dönem, Fransa'da Mart 1986 parlamento seçimleri sonucunda, sağ kanat parlamenterlerin Fransız Meclisi'nde çoğunluğu ele geçirmesi ve sosyalist Başkan François Mitterrand'ın, sağ kanat liderlerinden Jacques Chirac'ı başbakanlığa ataması ile başlayan süreçtir.³ Seçim

kampanyaları boyunca, sağ kanat parti liderleri dış politika ve savunma politikası alanlarında, başkanın anayasal çerçeveden uzaklaşarak başbakanı yetkisizleştirdiği yolunda şiddetli eleştirilerde bulunmuşlardı. Mart 1986 seçimlerinden sonra, Parlamento'da sağ kanat çoğunluğu sağlanınca, yapılan eleştirilerin dozu da artmıştır. Sosyalist Başkan François Mitterrand ile sağ kanat Başbakan Jacques Chirac'ın birlikte oldukları bu dönem, birçok bakımdan, başkanın kendi "Domaine Reserve"i olarak adlandırdığı hakimiyet alanı konusunda pek çok çatışmaya sahne olmuştur. J. Chirac, Fransız Meclisi'nde, kamu oyu önünde, çeşitli resmi toplantı ve ziyaretlerde yapmış olduğu konuşmalarda, sürekli olarak, Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın kendisine tanıdığı yetkilerin kendisine devir edilmesi konusunu gündemde tutmuş; Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nı oluşturan kişi olan ve aynı zamanda Beşinci Cumhuriyet'in ilk başkanı olan De Gaulle'ün, o an ki konjonktürel yapıdan faydalanarak anayasal çerçevede varolan yetkilerini genişletmesinin bütün dönemlerde geçerli olamayacağını ileri sürmüştür. Jacques Chirac, 10 Temmuz 1986 da, Marne'de bir ordu kampına yapmış olduğu ziyarette, "Ulusal savunma konularında politika oluşturma sorumluluğunun başbakana ait olduğunu ve Anayasa'nın kendisine sağlamış olduğu bu yetkiyi kullanacağını" ileri sürdü. Başbakan Chirac, 12 Eylül 1986 da Ulusal Savunma Enstitüsü'nde yapmış olduğu konuşmada, seçim öncesi Le Monde gazetesinde ifade ettiği askeri strateji konularını gündeme getirmiş, bir anlamda bu alanda başbakanın yetkili olduğunu vurgulamak istemiştir. Buna karşılık Başkan François Mitterrand ise, Caylus'ta bir paraşüt birliği eğitim kampını ziyaretinde ve daha sonra yapılan Savunma Konseyi toplantısında, Başbakan J. Chirac'ın beş yıllık askeri programına ait kanunun ana çizgileri belirlenmeden önce yapmış olduğu konuşmalarda, "askeri stratejinin belirlenmesi ve bu strateji doğrultusunda üretim yapılmasını sağlamak yetkisinin başkanın hakimiyet alanı içinde olduğunu söylemiş ve savunma konularında J. Chirac'ın yaklaşımlarını red etmiştir." 1987 yılı sonunda, bir gazeteci tarafından, savunma ve dış politika üzerinde hakimiyetinden emin olan Mitterrand'a, başbakanın esnek karşılık stratejisi hakkında ne düşündüğü sorulduğu zaman, Mitterrand, "Fransa'nın böyle bir sorunu olmadığını, bunun başbakana ait bir düşünce olduğunu"

- 3 1962 yılında Anayasa'da yapılan yeni düzenleme ile başkan halk oyu ile seçilmektedir. Başkan, ülkedeki siyasal partilerin katılımıyla düzenlenen genel seçimler sonucunda oluşan yasama organında çoğunluğu elde eden siyasal parti liderini başbakan olarak atamaktadır. Halk oyuyla seçilmiş bir başkana karşı yine halk oyuyla seçilmiş bir parlamentonun üyesi olarak başbakanlığa atanan şahıs bir anlamda başkanla dış politika ve savunma politikası alanında giriştiği yetki mücadelesinde yasama organının bir temsilcisi gibi hareket etmekte, ortaya çıkan çatışmada başkan-başbakan çatışmasının ötesinde bir yasama-yürütme çatışması olarak görülebilmektedir. Çünkü başkanın başbakanı dış politika ve savunma alanlarında yetkisel bazda etkisizleştirilmesi yasamanın etkisizleşmesidir.

söylemiştir (HOWORTH, 1993: 157-160).⁴ Mart 1986 ile Nisan 1988 arasında yaşanan "Cohabitation tecrübesi", Fransız başkanının, savunma politikası ve dış politika alanındaki monopolünü azaltmamış, bilakis başkanla başbakanın girmiş olduğu her mücadele "başkanın üstünlüğü" ile sonuçlanmıştır. Başkan, Fransız savunma ve dış politikasının genel çizgilerini belirlemiş ve Fransa'nın uluslararası siyasal sistemdeki çıkarlarını maksimize etmeye çalışmıştır (HOWORTH, 1993: 154-157).

Ancak Fransız siyasal sisteminde başbakanın başkanla çok şiddetli bir çatışmaya girmesini önleyen birçok unsur vardır. Bunların en önemlisi, genelde başbakanların da, bir gün başkan olma düşüncesini taşıyor olmalarıdır. Bir gün başkan olurlarsa, kendi yetkilerini sabote etmeme düşüncesi bu mücadelede önleyici unsur olmaktadır.⁵ Bu durum, bir anlamda, De Gaulle`ün mirasının siyasal elit tarafından benimsenmesidir. Nitekim Başkan F. Mitterrand`a karşı yetki mücadelesine giren J. Chirac`ın bugün başkan olması, belki de bilerek tartışmaları çok ileri boyutlara taşımamasındaki en önemli yönü ortaya koymaktadır.

Kısaca, Fransız siyasal sisteminde başkanın, dış politika ve savunma alanında yetki açısından yasamanın önünde merkeze konuşturulmasının en önemli nedeni, Fransa`nın geçmişteki tarihsel misyonuna uygun olarak, dünya siyasal sisteminde hak ettiği konuma getirilmesine yönelik taşınan arzulardır. Bu amaçla De Gaulle, Fransa`yı bir dünya gücü yapmak için tarihsel alt yapısı olan, kısa, orta ve uzun vadeye yayılmış bir dış politika stratejisi belirlemiş, De Gaulle sonrası başkanlar da bu misyona sahip çıkmışlardır. Şu an ki Fransız Başkanı Jacques Chirac`ın, Amerika`nın muhalefetine karşı, Orta Doğu`nun Arap ülkelerini ziyaret etmesi ve İsrail`de yapmış olduğu eleştirel konuşmalar bu misyon kapsamında değerlendirilebilir.

3- Değerlendirme:

Genel olarak buraya kadar olan incelemelerimizi bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuz zaman; yasama ve yürütme arasında varolan çekişmenin, anayasal yetki açısından belirginlik kazandığı en önemli alan olan dış politika alanında bu iki organın etkili olma mücadelelerine tanık olunduğunu görüyoruz. Dış

4 Bu dönemde Başkan Mitterrand ile Başbakan Chirac arasında kısa menzilli nükleer silahlar ve konvansiyonel silahların üretimi konusunda birçok anlaşmazlıklar bulunmaktaydı.

5 Başkan Mitterrand`ın Başbakanı J. Chirac`ın Savunma Bakanı Andre Giraud, birçok konuda başkana başbakandan daha fazla muhalefet etmiştir. Chirac, bazen başkana karşı pasif davranmakla suçlanmıştır (diğer Kâbine üyeleri tarafından). Ancak Mitterrand`ın ölümünden sonra yapılan başkanlık seçiminde J. Chirac başkan olmuştur. Belki, De Gaulle ve Mitterrand kadar olmasa da, dış politika ve savunma politikası alanındaki Domaine Reserve`e Başkan Chirac da sahip çıkmaktadır. Bu durum, bir çok bakımdan başbakanın başkana karşı yürüttüğü mücadelenin niteliğini ortaya koymaktadır.

politika alanında, Türk siyasal sistemi ve diğer farklı siyasal sistem modelleri örnekleri olarak belirtilebilecek olan; Başkanlık sistemi örneği Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Yarı-Başkanlık sistemi örneği Fransa'da yasama-yürütme alanında en çok tartışma konusu olan kararlar, askeri kuvvet kullanımına yönelik eylemlerle ilgili olanlardır. Başkanlık ve Yarı-Başkanlık sistemlerinde, yürütmenin başı olan başkanlar, dış politika alanında anayasal açıdan yetkili kılınmışlardır. Her iki sistemde de savaş açma ya da yurt dışına asker gönderme gibi kararlar yasamanın yetki alanı içine bırakılmasına rağmen, işlevsel olarak başkanlar, özellikle kamu oyu desteğini arkalarına aldıkları zaman, anayasal sınırları çoğu kez aşmaktadırlar. Ancak kurulan denetim mekanizmaları ile başkanların dış politika alanında ülkeyi sonu gelmeyecek maceralara sürüklemesi önlenmeye çalışılmaktadır. Örneğin; Amerika'nın "Vietnam macerası" sonrası (1973 yılında) çıkarılan ve Başkan Nixon'ın vetosuna rağmen kabul edilen "savaş yetkileri kanunu" bu kapsamda bir çabanın ürünü olarak değerlendirilebilir. Bu tür düzenlemelere karşın burada dikkate alınması gereken nokta, dış politika alanında yürütmenin etkili kılındığı ve manevra alanının çok fazla daraltılmadığı ve bu devletlerin siyasal yapılarına modellerinin, uluslararası ilişkiler alanında aktif dış politika çizgisine sahip olan devletler olmasıdır.

C- Türk Siyasal Sisteminde Dış Politika Alanında Yasama-Yürütme İlişkileri

1- Cumhuriyet Dönemine Kadar Dış Politika Alanında (1876-1920) Yasama-Yürütme İlişkileri

Daha önce "farklı siyasal sistemler başlığı" altında ele aldığımız Amerikan ve Fransız siyasal sistemleri, yasama-yürütme erklerinin oluşma/ayırışma ve ilişkilerin dengeli bir biçimde geliştirilmesi açısından uzun bir tarihsel süreç geçirmişlerdir. Bu süreçte, söz konusu ülkeler için 17. ve 18. yüzyıllarda önemli dönemeçler aşılmışken ve bu gelişmeler ekonomik ve toplumsal bazda yaşanan içsel dinamiklerin etkisiyle meydana gelirken; Osmanlı Devleti'nde bu yönde meydana gelen gelişmeler, ekonomik ve toplumsal zorlamalardan daha çok dış unsurların baskısıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, I. Meşrutiyet 23 Aralık 1876 tarihinde İstanbul Konferansı'nın yapıldığı sırada ilan edilmiştir. Bu ilanla Osmanlı Devleti, kendi rejim meselelerini azınlıklar lehine dış müdahale olmadan çözebileceğini göstermek istemiştir. Bu bakımdan 1876 Anayasasını, tam bir parlamentarizm tecrübesi yerine, iç ve daha çok dış etkilerin altında mutlakiyet yolundan uzaklaşma yolunda atılmış bir başka önemli adım saymak daha doğru olur (SOYSAL, 1964: 30-31, OKANDAN, 1971: 151-165).

1876 Anayasası'nın getirdiği sistem klasik parlamentarizmin temel unsurlarını da taşımamaktadır. Söz konusu Anayasa maddeleri incelendiğinde dış politika alanı da dahil yürütme yetkisinin büyük oranda Padişah'ta toplandığı ve ancak onun emirlerine uygun olarak kullanılabilirdiği görülmektedir (KİLİ, 1982: 9, 10, 12, 13). Padişah yalnız yürütme organını değil, "Meclis-i Umumi" adı verilen yasama organını da hakimiyeti altında bulundurmaktadır. Son derece zayıf yetkilerle kurulmasına izin verilen Heyet-i Mebusan ilk toplantısını 19 Mart 1877 tarihinde yapmış ve 28 Haziran 1877'de Padişah'ın emriyle dağıtılmıştır. Dönemi ele alan kaynaklarda, Heyet-i Mebusan'da ele alınan konular ve yapılan tartışmalarda dış politika sorunları önemli bir yer tutmaktadır. Dış politikanın bu derece gündemde olmasında söz konusu dönemin dış politika açısından son derece yoğun bir dönem olmasıdır. Sırbistan, Karadağ olayları ve Osmanlı-Rus savaşı ele alınan sorunların en önemlileridir (SOYSAL, 1964: 34-42).

1876 Anayasası'nın 7. maddesinde yer alan "... harb ve sulh ilanı ve kuvve-i berriye ve bahriyenin kumandası ve hareket-ı askeriyye... icrası... hukuk-u mukaddese-i padişahi cümlesindedir." ifadeleriyle dış politika alanında yetkilerin padişahın tasarrufunda olduğu açıkça ortaya konmuştur (KİLİ, 1982: 10). Özelden Osmanlı-Rus savaşı olmak üzere, diğer iç ve dış tehditler gerekçe gösterilerek Heyet-i Mebusan'ın kapatılmasından sonra dış politika tamamen Padişah II. Abdülhamit'in çizgilerini belirlediği bir alan olmuştur (OKANDAN, 1971: 184-187). Çalışmamızla ilgili olarak, özellikle dış politikada askeri kuvvet kullanımıyla ilgili alanlarda Padişahı denetleyebilecek bir mekanizma bulunmamaktadır. Çünkü bu dönemde Osmanlı Devleti'nin kurumları içinde geçmiş dönemlerde en önemli makamı teşkil eden Sadaretin nüfuzu, II. Abdülhamid'in şahsi yönetimi karşısında hiç derecesine indirilmiş, Sadr-ı azamların rolü bir icra memuru seviyesine düşürülmüştür. Devlet daireleri her şeyin mutlak hakimi olan Padişahın kontrolü altındadır (OKANDAN, 1971: 13).

Osmanlı Devleti, dış politikada yasama-yürütme ilişkileri açısından 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'le yeni bir sürece girmiştir. 1876 Anayasası'nda 1909 Ağustosunda yapılan değişikliklerle Türk sistemine parlamentarizmin temel kuralları getirilmeye çalışılmıştır (KİLİ, 1982: 48). 30. maddede parlamento karşısında hükümet sorumluluğu ilkesi açıkça ortaya konmuştur (KİLİ, 1982: 28). Anayasa'da yapılan değişikliklerle Meclis-i Mebusan'ın dış politika da dahil olmak üzere yürütmenin sahasına giren konularda etkili bir denetim kurmuş gibi gözükmektedir. Yeni durumda, zayıflayan Padişah otoritesinin yerini yürütme organının üstünlüğu almaktadır. Gerçekten de, Meclis-i Mebusanı feshetme, kanunları veto eyleme vb. yetkiler dolayısıyla II. Meşrutiyet döneminin yürütme organı parlamentoya karşı hukukça kuvvetli durumdadır. Ancak ülkedeki fiili işleyişe bakıldığında zaman özellikle 31 Mart 1909 olaylarından

sonra 1918 yılına kadarki Osmanlı Devleti'nin dış politikası İttihat ve Terakki Partisi'nin çizgisinde olacaktır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile dış müdahaleleri önleyebileceklerini düşünen İttihat ve Terakki Partisi'nin beklentileri, birbirini izleyen dış felaketler ile boşa çıkmıştır. Bu dönemde, dış politikanın yürütülmesinde de ağırlık merkezini Meclis-i Mebusan ve hükümet arasındaki ilişkiler değil, İttihat ve Terakki kadrosu ile hükümet arasındaki ilişkiler teşkil etmiştir. Meclis-i Mebusan ise hükümeti denetleyen değil destekleyen bir organ olarak çalışmaktadır. Bu süreçte çıkan Trablusgarp savaşı, Balkan savaşları, tüm başarısızlıklarına rağmen, İttihat ve Terakki'nin iç politikada olduğu kadar dış politikada da hakimiyetini pekiştirmeye hizmet etmiştir. Örneğin; İttihat ve Terakki Babıali baskınıyla tekrar iktidara geldiği zaman, Trablusgarp Savaşı sonucunda (15 Ekim 1912) imzalanan Ouchy Antlaşması'ndan önce direnme olasılığına karşı Meclis-i Mebusan 5 Ağustos 1912 tarihinde feshedilmiş bulunmaktaydı. 5 Ağustos 1912 tarihinde feshedilen Meclis-i Mebusan'ın son gününde alınmış karar gereğince yeni seçimlerin yapılması 1914 Mayıs'ına kadar ertelenmiştir. Bu suretle imparatorluğun dış politikası bir buçuk yıl parlamentosuz yönetilmiştir ki bu dönem, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişine sebep olan Osmanlı-Alman Andlaşması'nın yapıldığı, Almanlardan satın alınan Göben ve Breslau gemilerinin de bulunduğu Donanma-yı Hümayun'un Karadeniz'e açılarak Rus limanlarını topa tutarak devletin savaşa sürüklendiği bir atmosfere sahiptir. Tüm bu işler olurken Parlamento kapalıdır, çünkü hükümet, Almanya ile antlaşmanın imzalandığı ve seferberliğin ilan edildiği 2 Ağustos 1914 günü Meclis-i Mebusanı süresiz olarak tatile göndermiştir (SOYSAL, 1964: 54-59). Yani yürütme, dış politikanın en önemli "yetki" sorunlarından birisi olan "savaş açma" yetkisini yasamayla devreden çıkartarak üzerindeki bütün denetim mekanizmalarını kaldırmıştır. Bu durum, ülkenin denetimden uzak ve çok dar bir kadrodan oluşan yürütme kanalıyla dış politikada maceracı bir çizgiye sapmalarına olanak tanımaktadır.

Yukarıda Osmanlı Devlet sisteminin yeniden yapılandırılması ile ilgili bilgiler, dış politikada yasama-yürütme ilişkisi ve bu kapsamda dış politikada askeri kuvvet kullanımına yönelik kararlar, çalışmamızın başında ifade ettiğimiz açılardan incelendiğinde kısaca şu değerlendirmeleri yapmak olasıdır: Osmanlı Devlet sisteminde, 1876 ve 1908 I. ve II. Meşrutiyet hareketleri ile yapılan yenilikler, ABD ve Batı Avrupa'da olduğu gibi çok uzun bir süreçte ve bu uzun süreçte yapılan teorik tartışmalar sonucunda sürekli daha demokratik bir yapılanma oluşturacak bir dönemi başlatmamıştır. 1909 yılında II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle de İttihat ve Terakki Partisi tamamen sisteme hakim olmuştur. Ve bu dönemde dış politika alanında yasama tamamen yetkisizleştirilmeye çalışılmış; özellikle de dış politikada askeri kuvvet kullanımı kararları (bu kararların en önemlisi I. Dünya Savaşı'na katılma kararıdır.), parlamentonun dışında olması bir yana İttihat ve Terakki Partisi içinde de çok dar bir kadro tarafından alınmıştır. Bu konuda en iyi örnek; İttihat ve Terakki

Partisi'nin ileri gelenlerinden olmasına rağmen, Talat Paşa'nın hatıratında belirttiği üzere, Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na sokacak gelişmelerden haberi yoktur (YALÇIN, 1998: 30). Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren bu olay, özellikle dış politikada askeri kuvvet kullanımına başvurma konusunda, yasamanın denetiminden tamamen çıkmış bir yürütmenin bir ülke için ne tür felaketler doğurabileceğinin en güzel örneğidir.

2- Kurtuluş Savaşı Döneminde (1920-1923) Dış Politika Alanında Yasama-Yürütme İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı İttifak Devletleri'nin yenilgisi ile sonuçlanmış; bu devletler safında savaşa giren Osmanlı Devleti de 30 Ekim 1918 tarihinde imzalamış olduğu Mondros Ateşkes Antlaşması ile işgal altına girmiştir. Anadolu'da yapılan birçok Kongre ile yetkilerini arttıran Heyet-i Temsiliye Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kurulana kadar Ulusal Kurtuluş hareketinin yöneticisi ve uygulayıcısı olmuştur. TBMM 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmıştır. Bu tarihten itibaren TBMM de yasama, yürütme, birçok durumda da yargılama yetkilerini elinde bulunduran bir kuruluş olarak doğmuştur. Ancak, Meclis'in yürütme işlevini tüm üyeleriyle görmesi olanaklı olmadığı için, sonradan İcra Vekilleri Heyeti denilen bir kurul meydana getirildi (SOYSAL, 1987: 42-43, GÖZÜBÜYÜK, 1991: 113). "Meclis Hükümeti" sistemi olarak adlandırılan bu tarz bir yönetimin diğer konularda olduğu gibi dış politika konularında da yürütme görevlerine getirebileceği istikrarsızlık ve güçlük, Meclis bünyesinde parlamenter mekanizmaya ve parti sorumluluğuna doğru bir kaymanın meydana gelmesiyle geniş ölçüde önlenmiştir (SOYSAL, 1964: 81).

Kuruluş tarihinden itibaren TBMM, dış politika alanında görev bakımından kendisini tek yetkili olarak görmektedir. Bu bağlamda, ilk toplantısı üzerinden daha bir buçuk ay geçmeden, Türkiye ile dış dünya arasındaki hukuki bağlantılar bakımından tek yetkili mercinin kendisi olduğu anlamına gelen bir karar almıştır. Bu dönemde Meclis'in ve özellikle Meclis içinde "ikinci grup" olarak adlandırılan milletvekillerinin dış politika alanında İcra Vekilleri Heyeti'ne karşı çok sert bir eleştirel tutum takınmaları ve Meclisi bir yürütme organı gibi işlev görme noktasına çekmeye çalışmaları had safhaya ulaşmıştır. Bu durum, Lozan Konferansı süresince Meclis'te yapılan tartışmalarda çok net olarak ortaya çıkmıştır. 23 Nisan 1923'te ikinci toplantı dönemine başlayan Lozan Konferansı, 24 Temmuz 1923'te resmen son bulduğu zaman, Ankara'da artık değişik bir Meclis vardır. Seçimlere tek parti olarak katılan Müdafaa-i Hukuk Grubu, yani Birinci Grup bütün milletvekilliklerini ele geçirmiş, İkinci Gruptan kimse aday gösterilmemiş ve Meclis ikinci dönemine bu grubun tasfiye edilmesi ile oluşan yeni bir atmosferde başlamıştır. Ancak her şeye rağmen daha önceki tarzda olmasa da, Lozan Antlaşması'na ait metinlerin tasdiki esnasında

TBMM'nde tartışmalar meydana gelmiş, önemli dış politika sorunlarına ait konularda aleyhte oy kullananlar olmuştur. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, 1924 Kasımı'ndaki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası hareketinden sonra Türkiye gerçek bir tek partili döneme girecektir (SOYSAL, 1964: 83-100).

3- Tek Parti (Cumhuriyet Halk Partisi) Döneminde (1923-1946) Dış Politika Alanında Yasama-Yürütme İlişkileri

Lozan Barış Andlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra, andlaşmanın TBMM'ndeki İkinci Grubun faaliyetleri neticesinde onaylanmaması olasılığı karşısında seçimlere gidilerek Meclis'in yenilenecek karşıt unsurlardan temizlenmesi ve 11 Eylül 1923 tarihinde de Halk Fırkası'nın kurulması ile Türkiye'de tek parti devri başlamıştır. Bu dönemde, yürütme organının başında bulunanlar Meclis'teki tek partiye de hakim olan kimselerdir. Böylece, hukuki çerçevenin dışında işlevsel olarak tek parti mekanizması sayesinde yürütme yasamaya hakimdir. Bu koşullar altında, dış politikanın oluşturulması ve yürütülmesi, yürütme organına, hükümete ve hatta tek partinin lideri durumundaki cumhurbaşkanına geçmiş olmaktadır. 1924 Anayasası'nın 37. maddesi ile cumhurbaşkanının dış politika alanındaki yetkileri sembolik nitelikli bir görünüme sahipse de, işlevsel olarak dış politika cumhurbaşkanı tarafından yönetilmektedir. İkinci Dünya Savaşı döneminde Müttefiklerce yapılan Adana ve Kahire Konferansları'nda cumhurbaşkanı fiilen dış politika yapıcısı olarak yasamanın önünde bir rol almıştır. Ancak bu dönemde, cumhurbaşkanları ve hükümetler, dış politika bakımından ülkenin önemli dönemeçlerden geçtikleri anda, sorunları Meclis önüne getirmeye ve ondan sonra davranışlarına resmi şekil vermeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, hükümet gerektiği zaman dış politika konuları için ara verme sırasında, Meclisi olağanüstü toplantıya çağırılmaktan da çekinmemiştir. TBMM'nin 1923 ile 1946 tarihleri arasında yaptığı dokuz olağanüstü birleşimden beşi dış politika konuları dolayısıyla olmuştur (SOYSAL, 1964: 102-106).

Daha sonra çok partili dönemde Kore'ye Türk askerinin gönderilmesi üzerine basında konuyla ilgili polemiklerin çok yoğun olduğu tarihlerde Başbakan Adnan Menderes'in kendisiyle yapılan bir röportajda ortaya koyduğu şekilde, 1924 yılından sonra dış politika alanında yasama-yürütme ilişkilerinin ağırlık noktası, Meclis genel kurulundan parti grubuna geçmiştir (*Ulus*, 29 Temmuz 1950). Tek parti devrinde, önemli antlaşmaların Meclis'ce onaylanması dolayısıyla yapılan görüşmeler gözden geçirildiği zaman, lehte konuşmalardan ve oybirliğinden başka bir şey bulmak olanağı yoktur (SOYSAL, 1964: 110-118). Bu durum da, Kore'ye asker gönderilmesi konusunda verilen gensoru görüşmeleri sırasında bağımsız milletvekili olarak söz alan, lehte ya da aleyhte değil tam ortadan konuşacağı diyen İstiklal Savaşı komutanlarından Ali Fuat Cebesoy Paşa'nın sözlerinden anlaşılmaktadır (*TBMM Tutanak Dergisi*, 11. 12.

1950). Ali F. Cebesoy'un bu sözlerine muhalefet tarafından herhangi bir yanıt verilmemesi de, bu sözlerin, politik mücadelenin ötesinde sistemi yansıtan bir yönü olduğunu ortaya koymaktadır.

4- Çok Partili Dönemde Dış Politika Alanında Yasama-Yürütme İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası konjonktür ve iç dinamiklerinin etkisiyle 1946 yılında düzenlenen serbest genel seçimler sonucu çok partili siyasal yaşama geçmiştir. 1946 genel seçimi iktidar yapısında herhangi bir değişiklik doğurmamış; CHP iktidarı devam etmiştir. Ancak 1950 genel seçimleri muhalefetteki Demokrat Parti (DP) lehine iktidar değişikliği doğurduğu gibi, seçim sistemi nedeniyle, DP'ye yasama organında yaklaşık % 89'luk bir temsil oranı sağlamıştır. Bu başlık altında, DP iktidarının başlangıç döneminde ortaya çıkan Kore savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmelerin Türk siyasal sisteminde, özellikle dış politika alanında yasama-yürütme ilişkileri üzerinde yarattığı önemli etkileri nedeniyle biraz daha ayrıntılı olarak ortaya konmaya çalışılacaktır. Çok partili siyasal yaşamın daha sonraki evrelerinde ortaya çıkan Kıbrıs krizi de çalışmamız boyunca hakim olan çizgi dahilinde değerlendirilecektir. Kısaca, çok partili siyasal dönem başlığı altında dış politika alanında yasama-yürütme ilişkileri konusunda yapılacak değerlendirmeler, bu dönemde yaşanan en önemli olaylar olmaları nedeniyle Kore savaşı ve Kıbrıs krizleriyle sınırlı tutulmuştur. Son olarak yaşanan Körfez krizi ve savaşı daha sonraki bir incelemeye konu edileceğinden dolayı araştırmamıza dahil edilmemiştir.

Türk dış politikasında askeri kuvvet kullanımı ile ilgili kararlar istisnai nitelikte olması sebebiyle, 25 Temmuz 1950 tarihinde Demokrat Parti hükümetinin Bakanlar Kurulu toplantısında aldığı Kore'ye asker gönderme kararına kadar bu alanda herhangi bir tartışma yaşanmamıştır. Dış politika alanında askeri kuvvet kullanımına yönelik olarak yasama-yürütme arasında yetki tartışmasına tanık olunmamasının birçok nedeni vardır: İlk olarak, 23 Nisan 1920 yılında kurulan yeni Türk devleti 1924 yılında yapılan Lozan Andlaşması'yla Osmanlı Devleti bakiyesi birçok sorunu çözüme bağlamıştır. Lozan Konferansları boyunca çözülemeyen bazı sorunlar, söz konusu devletlerle girişilen ikili müzakereler yoluyla diplomasi aracı kullanılarak çözümlenmiştir.

1924 TC Anayasası'yla "savaş açma yetkisi yasama organına" verilmiştir (KİLİ, 1982: 46). Ancak karşılaşılan sorunların çözümünde sürekli olarak diplomasi aracının kullanılması, askeri kuvvet kullanımına başvurulmaması ve dönemin tek parti yönetimine sahip olması nedeniyle, bu aracın kullanılmasının yasama-yürütme arasında anayasal yetki açısından ne gibi tartışmalar doğurduğu/doğuracağı belirginleşmemiştir. Anayasal yetki açısından savaş açma yetkisinin yasama organına bırakılmasına karşın, işlevsel olarak

yürütmenin bu sınırları geniş yorumlayarak alacağı dış politika kararları sonucu çıkacak tartışmaları görmek için 25 Temmuz 1950 tarihini beklemek gerekecektir. Bu alanda tartışma yaşanmamasının en önemli nedenleri arasında, CHP'nin siyasal yaşam içinde belirleyici rolü (tek parti yönetimi bağlamında) ve CHP liderlerinin karizmalarının etkili olması bulunmaktadır.

Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerinde büyük bir başarı kazanarak yasama organında %89'luk bir sandalye çoğunluğuna sahip olması Türk siyasal yaşamında bir dönüm noktası olmuştur. Siyasal iktidar barışçı yollardan, Demokrat Partililer'in "Beyaz Devrim" olarak adlandırdıkları bir şekilde Demokrat Parti'ye geçmiştir. Demokrat Parti liderleri, bütün toplumsal kurumları liberalleştireceklerini ileri sürerek iktidara gelmişlerdi (TURAN, 1993: 127). Beş yıllık bir muhalefet döneminden sonra ezici bir Meclis çoğunluğuyla iktidara gelen Demokrat Parti liderlerinin, bütün bürokratik kadroların CHP eğiliminde kişiler tarafından temsil edilmeleri karşısında TBMM'ni etkili bir şekilde işletmesi sonucu bugüne kadar uzanabilecek sağlam ve güvenilir bir Meclis'in oluşması sağlanabilirdi. Ancak, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinden önce başlayan ve sonrasında da çok sert bir biçimde devam eden iktidar-muhalefet çekişmesi sonucu yasama organı kilitlenmiştir. Maurice Duverger'in Siyasal Sistemler isimli eserinde belirttiği gibi, iki partinin bulunduğu Parlamenter sistemlerde yürütmenin yasama içinden çıkması ve başka denetim mekanizmalarının olmaması dolayısıyla, yasama organında büyük bir aritmetik çoğunluk sağlayan yürütmenin yasama denetimini aşması çok kolay olmaktadır.

Demokrat Parti yönetiminin iktidara geldiği dönem, dış politika alanında İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası siyasal sistemin yapısında meydana gelen radikal değişimlerin çizgilerinin ve etkilerinin belirginleştiği bir dönemdir. Bu dönemde, savaş süresince ABD ve Sovyetler Birliği arasında devam eden işbirliği sona ermiştir. ABD, dünya barışına en büyük tehdit olarak gördüğü Sovyetler'i savaş sonrası sınırları içinde tutmak için "çevreleme" politikasını başlatmış, 1947 yılında Truman Doktrini adı altında Türkiye ve Yunanistan gibi komünist tehdit altında bulunan ülkelere de yardım etmeye başlamıştır. Komünist tehdit karşısında Batı Avrupa'nın ekonomik açıdan kalkındırılması için Marshall Planı ile ekonomik yardım başlatılmış, askeri açıdan güvenliğinin sağlanması amacıyla da NATO kurulmuştur. Savaş sonrası Sovyetler Birliği ise, Doğu Avrupa'yı denetimi altına almış, bütün dünyadaki Batılı ülkelerin sahip olduğu sömürgelerinde bağımsızlık hareketlerini desteklemiştir. Sovyetler'in amacı, Doğu Avrupa'da tampon devletler kurarak gelecekte bu yönden gelebilecek saldırılar için daha güvenli sınırlar oluşturmak, sömürgelerdeki Batı karşıtı bağımsızlık hareketlerini destekleyerek ideoloji ihracını gerçekleştirmektir. Uluslararası siyasal sistem, çizgileri gittikçe belirginleşen siyasal ve askeri açıdan iki kutuplu bir yapılanma görünümündedir.

İkinci Dünya Savaşı öncesi, CHP yönetimi Türkiye'yi revizyonist politika izleyen Almanya ve özellikle İtalya'ya karşı statüko politikası izleyen İngiliz-Fransız eksenine yakınlaştırmıştır. Revizyonist devletlerin itirazına rağmen, 19 Ekim 1939 tarihinde İngiltere-Fransa-Türkiye arasında üçlü Ankara İttifaknamesi imzalanmıştır. Andlaşma'nın birinci maddesine göre, "... savaşı Akdeniz'e intikal ettiği takdirde Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti..." Ancak Türkiye, ittifak andlaşmasına ek iki numaralı protokolle, andlaşmadan doğan taahhütlerin kendisini Sovyetler Birliği ile savaşı sürüklemeyeceği hakkında bir ihtirazi kayıt koydu (GÖNLÜBOL, 1987: 143). Türkiye, savaşı boyunca Batılı Müttefik devletlerden savaşı katılması yönünde gelen yoğun baskılara sürekli olarak bu iki nolu protokolü ileri sürerek karşı koymuştur. Savaşın bitiminden sonra yoğun bir Sovyet güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalan Türkiye, savaşı boyunca izlenmiş olduğu aktif tarafsızlık politikasının sonucu olarak kendisini uluslararası ortamda yalnızlık içinde bulmuştur. 1946 yılından 1950 yılına kadar geçen süreçte Türkiye, bu yalnızlığını aşmak için çaba göstermiştir. 1945 yılında Almanya ve Japonya'ya savaşı açılarak ülkenin BM Andlaşması'na kurucu üye olarak katılması sağlanmış, Amerika'nın liderliğinde Batı Avrupa'da oluşturulmaya çalışılan ekonomik ve siyasi oluşumlar çok dikkatli izlenmiştir. Sovyetler Birliği karşısında Türkiye'nin oldukça güvenliksiz bir durumda bulunduğu bir ortamda, özellikle askeri oluşumlar çok yakından takip edilmiştir. Bu bağlamda, 4 Nisan 1949 tarihinde ABD'nin liderliğinde kurulan NATO'ya üye olmak CHP yönetimi için en büyük dış politika hedefi haline gelmiştir. Türkiye, NATO'ya katılmak için ilk başvurusunu 1950 Mayıs'ında yapmıştır. Ancak bu başvuru İtalya dışındaki üyeler tarafından desteklenmemiştir. Türkiye'nin NATO'ya üyelik başvurusunun kabul edilmemesi CHP yönetiminde hayal kırıklığı doğurmuş, muhalefet tarafından da ülkenin Sovyetler Birliği karşısında daha güvenliksiz bir ortama sürüklendiği ileri sürülerek eleştirilmiştir.

25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin 38. paraleli geçerek Güney Kore Cumhuriyeti'ne saldırması Doğu-Batı ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Komünistlerin denetimindeki Kuzey Kore'nin bu saldırısı uluslararası sistem içinde yaşanan soğuk savaşı ortamının gerginleşmesine neden olduğu kadar, Türk siyasal sistemini uzun yıllar etkisi altında tutacak bir kararın alınmasının ve Türk dış politikasında bir yaklaşım farklılığının ortaya konmasının başlangıcı olmuştur.

Kore savaşının patlak vermesinden sonra ABD, Formosa'nın Güvenlik Konseyi üyeliğini protesto ederek Konsey toplantılarına katılmayan Sovyet temsilcisinin yokluğundan faydalanarak askeri kuvvet kullanımını içeren Konsey kararını çıkartmıştır. BM Genel Sekreteri Trygve Lie, BM üyesi bütün devletlere Sovyet saldırısını önlemek için yardım yapılması çağrısında bulunan telgraflar göndermiştir (*Keesing's Contemporary Archives*, June, 1950: 10805).

Genel Sekreter'in Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik göndermiş olduğu 28 Haziran 1950 tarihli telgraf metni 30 Haziran 1950 tarihinde TBMM genel kurulunda Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından okunmuştur. İzmir milletvekili Ekrem Hayri Üstündağ ve arkadaşları tarafından verilen ve telgrafa olumlu yanıt verilmesini içeren bir önerge iktidar ve muhalefet partilerinin oyu ile kabul edilmiştir (*Ayın Tarihi*, 1-31 Temmuz 1950: 122-125). Bu noktaya kadar Demokrat Parti yönetimi, olayların gelişiminden muhalefeti de bilgilendirmiş ve Meclis'i dış politika olaylarının tartışıldığı-konuşulduğu bir zemin olarak kullanma eğiliminde olacağının ilk işaretlerini vermiştir.

Türkiye'nin ABD'nin liderliğinde kurulan Güney Kore cephesine yapacağı askeri yardımı görüşmek üzere Amerikalı Senatör Cain görevlendirilmiştir. Mr. Cain Demokrat parti hükümeti nezdinde yapmış olduğu girişimlerle ABD'nin global bazda üstlendiği sorumlulukları yerine getirebilmesinin şartlarını anlatmıştır. ABD'nin başarısızlığının dünya barışına tehdit olarak algıladığı ve sunduğu komünist yayılmanın önünün önlenemez biçimde açılacağı yönündeki Amerikan görüşlerini Türk hükümetine iletmiştir. Senatör Cain, Türk siyasal hayatında köklü bir yaklaşım farklılığı içeren bu tür bir dış politika kararının alınmasının varolan anayasal sistemin kuralları ile kısa bir sürede alınmasının zorluğunu bilmektedir. Başbakan Adnan Menderes'in de bu konuda varolan zorlukları çok iyi bildiğini, görüşlerini almak için çağırdığı Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin ve gazetesinde yapacağı yayınlarla hükümeti alınacak bu tür bir kararda desteklemesi yönünde gizli bir görüşmede bulunduğu Ahmet Emin Yalman'a karşı kullandığı ifadelerden öğrenmekteyiz. Ancak, Senatör Cain, Kore'de BM şemsiyesi altında askeri harekatta bulunma kararı alan ABD Başkanı'nun izlediği yöntemi hükümete aktarmıştır. Mr. Cain'in tüm bu girişim ve çabalarıyla, Kore'ye askeri birlik gönderme gibi iç siyasal sistemde çok önemli yansımaları olabilecek bir dış politika kararında yeni Demokrat Parti hükümetini ikna ettiği görülmektedir.

Bu dönemde, 30 Haziran 1950 tarihinde Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün BM Genel Sekreteri Trygve Lie'nin yardım isteyen telgraflarını okuması, Ekrem Üstündağ ve arkadaşlarının Kore'ye gerekli yardımın yapılmasını içeren bir önergelerin iktidar-muhalefete ait bütün milletvekillerce onaylanmasından başka bu konu Meclis zemininde tartışılmamıştır. 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırısından sonra Kore sorununun ve soruna karşı izlenmesi gerekli dış politika çizgisinin tartışıldığı zemin dönemin gazeteleri olmuştur. Kuzey Kore saldırısı karşısında bütün gazetelerin birleştiği ortak nokta; saldırının arkasında komünist Sovyetler Birliği'nin olduğu ve ABD'nin BM şemsiyesi altında giriştiği askeri hareketlerin dünya barışına hizmet edeceği yönündedir. Köşe yazarları arasında Türk siyasal sisteminin önemli simalarını barındıran dönemin gazeteleri arasında ABD'nin girişimlerini öven yazılarda bu tür bir ortak nokta

olmasına karşın, sorun karşısında Türkiye'nin tavrının ne olması konusunda ortak bir tavır yoktur. Ancak, basının köşe yazarlarının birçoğu sembolik olarak da olsa yardım yapılmasına taraftardır.

Büyük bir seçmen desteğine sahip olan ve basın-yayın organlarının da Kore sorunu karşısındaki tutumlarını dış politika karar alma süreci açısından olumlu bir noktada gören Demokrat Parti hükümeti, iç siyasal sistemde çok büyük yansımaları olacak bir dış politika kararı almıştır. 25 Temmuz 1950 tarihinde Yalova'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu BM emrine 4500 mevcutlu bir savaş birliği verilmesine karar vermiştir. Bakanlar Kurulu kararı, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından çekilen bir telgrafla BM Genel Sekreteri Trygve Lie'ye bildirildi (*Ulus*, 26 Temmuz 1950). Böylece Kore savaşının başladığı 25 Haziran tarihinden tam bir ay sonra, iç ve dış siyasal ortamı yurt dışına asker gönderme kararı için kendi açısından olgunlaşmış gören Demokrat Parti hükümeti, büyük oranda dış politika karar alma sürecindeki prosedürlere uyararak, BM çerçevesi içinde de olsa uluslararası boyutta bir silahlı çatışmaya katılma kararını içeren dış politika kararını aynen Amerikan örneğinde olduğu gibi Büyük Millet Meclisi'ne getirmeksizin Bakanlar Kurulu kararıyla sağlamış oluyordu. Bu karar aynı zamanda iktidar-muhalefet ilişkisi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Karar sonrası dönemde dikkati çeken en önemli nokta, kararın alınma sürecinde Meclis ve muhalefetin dışlanması konusunda yapılan tartışmaların zemininin yine TBMM olmamasıdır. 25 Temmuz 1950 tarihli Kore'ye 4500 kişilik askeri birlik gönderilmesine ilişkin kararın tartışıldığı ve polemik konusu yapıldığı zemin yine gazete sütunlarıdır. Karar karşısında basın üç bölünmüştür. Birinci gruba dahil edebileceğimiz *Ulus* gazetesi ve köşe yazarları ana muhalefeti (CHP) destelemekte, kararı dış politikada yöneldiği esas nokta açısından değil, uluslararası hukuk ve iç hukuk açısından yetkisiz görmekte, Meclis ve muhalefetin karar alma sürecinde dışlanmasından dolayı hükümet şiddetle eleştirilmektedir. İkinci grupta bulunan *Zafer* gazetesi ve köşe yazarları tarafından karar her yönüyle tam olarak desteklenmektedir. Üçüncü grupta bulunan gazeteler (*Cumhuriyet*, *Akşam* vb.) ve köşe yazarları tarafından alınan karar, Meclis ve muhalefetin dışlanması noktası hariç desteklenmekte, muhalefetin takındığı olumsuz tutum eleştirilmektedir. Asker gönderme kararının yöneldiği dış politika hedefinin gittikçe netleşmesi ve Kore'de çarpışan Türk askerlerinin gösterdikleri üstün başarıların dünya kamu oyununda uyandırdığı olumlu atmosferin Türkiye'ye de yansımaları yukarıda belirttiğimiz noktalardaki eleştirilerin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Ancak tüm gazete ve köşe yazarlarının hükümete yönelik yaptıkları eleştirilerde birleştikleri nokta, (belli bir oranda *Zafer* gazetesi hariç) kararın alınma sürecinde Meclis ve özellikle muhalefetin dışlanmasıdır.

Demokrat Parti hükümetinin, 25 Temmuz 1950 tarihinde almış olduğu Kore'ye 4500 kişilik bir askeri birlik gönderme kararı 11 Aralık 1950 tarihine kadar yaklaşık dört ay boyunca Meclis zemininde tartışma konusu olmamıştır. Konunun Meclis gündemine alınması ve Demokrat parti hükümetinin izlemekte olduğu dış politikayı açıklaması için CHP Genel Başkanı İsmet İnönü tarafından bir gensoru verilmiştir. Ancak gensoru, içtüzüğün 157. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. İnönü'nün gensoru önergesinin reddedilmesinden sonra, Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı (Millet Partisi) ve Mardin Milletvekili Kemal Türkoğlu (CHP) tarafından "Kore'ye gönderilen savaş birliği hakkında Başbakan'dan gensoru açılmasına dair" önerge Meclis gündemine sunulmuştur. İktidar partisi milletvekillerinin de evet oyu vermeleriyle gensoru önergesi Meclis gündemine alınmıştır. Hükümet adına söz alan Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu 11 Aralık tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda hükümetinin bu gensoru önergesini yanıtlayacağını belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1. 12. 1950: 5-6).

TBMM'nde %89 gibi büyük bir temsil gücüne sahip olan iktidar, muhalefet tarafından verilen gensoru önergesine evet oyu vermekle büyük oranda, çok önemli bir dış politika kararının alınma sürecinde Meclis ve muhalefetin dışlanmasından doğan eleştirileri gidermeyi hedeflemiştir. Hedefi ne olursa olsun, 27 yıllık Halk Partisi yönetiminin teamül haline getirdiği, dış politikanın Meclis gündeminde tartışılan bir konu olmaktansa, çok dar bir kadro ile yürütülen ve uluslararası siyasal sistemde meydana gelen değişimleri zamanında değerlendirip kendi eylem planını ortaya koyamayan bir yapılanmadan (Atatürk dönemi hariç) kısmen uzaklaşıp, halkın oylarıyla oluşturulan Meclisi dış politikanın da konuşulup-tartışıldığı bir zemin haline getirilmesi yönünde bir davranış olarak, önergeye iktidar tarafından da evet oyu verilmesi olumlu bir gelişmedir. İktidarın önergenin gündeme alınmasına evet oyu vermesi yasama organında muhalefetin %11'lik bir temsil oranına sahip olduğu göz önünde tutulursa bu davranış kalıbının önemi daha iyi anlaşılır.

TBMM söz konusu gensoru önergesinin görüşülmesi amacıyla 11 Aralık 1950 tarihinde toplanmıştır (*TBMM Tutanak Dergisi*, 11. 12. 1950: 136-137). Yapılan oturumlarda Kore'ye asker göndermeye ilişkin Bakanlar Kurulu kararı bütün boyutuyla tartışılmıştır. İktidar ve muhalefet partileri arasında geçen iç hukuk, uluslararası hukuk, BM Andlaşması ve iç siyasal mücadele bazında yapılan tartışmalar ve değerlendirmeler bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Ancak, İstiklal Savaşı'na katılmış ve Birinci Meclis'te görev yapmış milletvekillerinin, Meclis'in dış politika sürecinde oynadığı role ilişkin 1950 yılına kadar olan döneme ilişkin yapmış oldukları değerlendirmeleri taşıdıkları önem açısından ele almak önem taşımaktadır. Bu bağlamda iki şahsiyet diğer milletvekillerine göre değerlendirmeleri açısından daha ön plana çıkmaktadırlar. Bunlar, Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı ve

bağımsız Milletvekili, İstiklal Savaşı komutanlarından General Ali Fuat Cebesoy'dur.

Önerge sahiplerinden Osman Bölükbaşı, konuşmasının başlangıcında kullanmış olduğu "... Büyük Millet Meclisinin kubbesi altında görüşülmeyecek bir tek mesele tasavvur edemiyorum" ifadesiyle, dış politikanın da Meclis zemininde tartışılmasının zorunlu olduğunu sert bir şekilde dile getirmiştir. Eski dönem milletvekillerinden olan Bölükbaşı Meclis'in dış politikanın da tartışıldığı bir zemin olması tezine şu ifadelerle Birinci TBMM'nin ortamını delil olarak getiriyordu: "... Birinci Büyük Millet Meclisinden kalmış olan arkadaşlar varsa, onlar da çok iyi bilirler ki, Haymana'da top sesleri gürlerken Meclis'te her şey konuşuluyordu" (TBMM Tutanak Dergisi, 11. 12. 1950. 140).

Osman Bölükbaşı'dan sonra Meclis'in dış politikanın oluşturulma sürecindeki rolü konusunda en açık değerlendirmeyi General Ali Fuat Cebesoy yapmıştır. Cebesoy'un değerlendirmesi 23 Nisan 1920 yılından 1950 yılına kadar geçen 30 yıllık bir dönemin aynası niteliğindedir. Cebesoy Paşa, ne lehte ne de aleyhte değil ortadan konuşacağım diyerek söz almıştır. Paşanın uzun konuşmasında 30 yıllık dönemin değerlendirmesine ait şu çarpıcı ifadeler yer almıştır:

"... Birinci Büyük Millet Meclisi istisna edilecek olursa diğer Meclislerin hemen hiçbirisinde memleketin dış siyaseti ve emniyetine ait meseleler Cumhuriyet hükümetleri tarafından Meclise getirilerek millet muvaccesinde etraflı bir surette ne müzakerelerinin yapıldığını ve ne de bu meseleler üzerindeki hükümet kararlarının tenkit edildiğini hatırlamıyorum... Yüksek Meclisinizin salahiyeti dahilinde olan işleri bir formalite dahilinde hükümet, Meclise getirmiştir ve yine burada birçok hatip evvelden söz alarak nezaret altında burada söz söylerlerdi ve nihayet ekseriyetle kabul edilirdi... Sözlerim tam manasıyla tarafsızdır. Her devrin vaziyetini arz ediyorum" (TBMM Tutanak Dergisi, 11.12. 1950: 190).

Osman Bölükbaşı ve Ali Fuat Cebesoy'un, Meclis'in dış politikanın oluşturulma sürecinde oynadığı role dönük 30 yıllık bir dönemi kapsayan değerlendirmelerinin birleştiği ortak nokta şudur: İstiklal Savaşı mücadelesini yürüten Birinci Meclis'in, dış politikaya ait her türlü konunun tartışıldığı ve karara bağlandığı bir zemin olmasıdır. Bundan sonra Meclis, dış politikanın oluşturulmasında etkin bir rol oynamaktan çıkarılmış, dış politika çok dar bir kadronun denetiminde oluşturulan bir alan haline gelmiştir (bir anlamda İttihat ve Terakki Partisi'nin mirasına dönülmüştür). Bu tür bir teamül/eğilimin oluşmasında Türk siyasal sisteminde egemen ve belirleyici güç olan CHP'nin etkisi büyüktür.

CHP'nin iktidarda bulunduğu dönemde oluşturduğu bu eğilimi Başbakan Adnan Menderes, muhalefet tarafından kendisine karşı yöneltilen eleştirileri yanıtlarken kullanmış olduğu aşağıdaki ifadelerle ortaya koymuştur:

"... İktidarda buldukları müddetçe dış politikayı onlar kararlaştırmışlar ve o zaman muhalefette bulunan partimiz ise dış politikada kayıtsız şartsız onlara iltihak etmiştir... Dış politikada bizden mütemadiyen birlik olmamızı isteyenler, beş seneye yaklaşan muhalefet devrimizde harici meselelerde, mütemadi ısrarlarımıza rağmen kendi gruplarına verdikleri izahatı grubumuza da bir kere dahi vermek lüzumunu kabul etmemişlerdir..." (Ulus, 29 Temmuz 1950).

Kore'ye Bakanlar Kurulu kararıyla asker gönderilmesi konusunda muhalefet partilerince verilen ve iktidarın evet oyu vermesiyle Meclis gündemine alınan gensoru önergesinin tartışılmasının, yasamanın dış politikadaki etkinliğine dönük birçok noktanın tarihsel bağlamında değerlendirilerek ortaya konulması gibi önemli bir işlevi olmuştur.

Başbakan Adnan Menderes Kore'ye asker gönderme kararı konusunun Meclis zemininde tartışılmamasını ve muhalefete danışılmamasının nedenini Akşam gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman'a şu şekilde ifade etmiştir:

"... İşin içinde Türk askerini yurt dışına göndermek davası olması dolayısıyla Meclis kararı almaya kalkışırsak, iş kızar, dedikoduların sonu gelmez. Bir saat bile kaybetmeden, sorumluluğu üzerimize alarak karar vermek, kararı BM'e ve ABD'ne bildirmek zorundayız. Böylece hareket ettiğimiz takdirde ise her taraftan yanlış hükümlere varılacağı, yağaralar kopacağı muhakkaktır. Bunlara karşı basında anlayışla cephe kurulmasına ihtiyaç vardır" (YALMAN, 1970: 227)

Menderes'in bu endişeleri haklı çıkmış, ana muhalefet lideri İsmet İnönü Demokrat Parti'nin 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile devrilmesine kadar geçen süreçte sürekli olarak söz konusu kararı iktidara karşı bir eleştiri noktası olarak kullanmıştır. Örneğin, İsmet İnönü, 2 yıl sonra 18 Kasım 1953 yılında yapmış olduğu bir konuşmada Kore'ye asker gönderme kararıyla ilgili olarak aşağıdaki sert ifadeleri kullanmaktadır:

"... Kore denilen mesele, bu memleketin bir harbe girmesi meselesidir. Ve bu harbe iktidar BMM'ne danışmadan girmiştir... O zaman bunu Başbakan müdafaa etti. Dedi ki bu harp ilanı değil sulhün vasıtasıdır... Sonra BM karar verdi dedi... Dediğim bir tek şey vardır: Harp kararı bundan sonra Meclis'e sorulmadan verilmesin. Hükümete bunu dedirtemedim. Hükümet bunu demezse her gün bunun üzerinde ısrar edeceğim" (ERDEMİR, 1965: 218).

İsmet İnönü, 27 Nisan 1954 tarihinde Ankara Radyosunda yaptığı konuşmada kullandığı "... Dış emniyet meselelerinde, dış meselelerde TBMM ile çalışın diye ısrar ediyoruz" ifadesi ile, Meclis'in dış politika karar verme sürecinde merkezi bir konuma oturtulmasını savunmuştur. Meclis'in kendi iktidar dönemlerinde dış politika alanındaki merkezi konumunu örneklerle açıkladıktan sonra şu görüşleri ileri sürmüştür: "... Sade bir şekilde ve dört sene

sonra kendilerinden soruyorum: Yalova kaplıcasında toplanmış olan iktidar sahipleri BMM'ni toplayıp karar almadan Kore Harbine girebilirler miydi giremezler miydi?..." İnönü, Kore'ye asker gönderme kararı öncesi ve sonrasında yaptığı sert eleştirilere rağmen, partisine dahil bir milletvekilinin de imzası bulunan gensoru önergesinin TBMM'nde görüşülmesine katılmamış, Ali Fuat Cebesoy'un yukarıda ele aldığımız eleştirilerine hiçbir yanıt vermemiştir. Bu paradoksal bir tutumdur.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile Demokrat Parti hükümetinin devrilmesinden sonra, askeri cunta tarafından yeni bir anayasa hazırlanması sürecine girildiğinde, askeri kuvvet kullanımına yönelik yapılan düzenlemede Kore kararının etkisini görmekteyiz. 1924 Anayasası'nın 26. maddesi dış politika alanında yürütmenin anayasayı geniş yorumlayarak askeri kuvvet kullanımına başvurmasının söz konusu anayasa maddesinin çerçevesinin genişletilmesi ile önlenmeye çalışılmıştır. 1961 Anayasası'nın 66. maddesinde yapılan düzenlemeyle yürütmenin manevra alanı büyük oranda daraltılmıştır (KILI, 1982: 46, 95).

Yürütmenin dış politikada askeri kuvvet kullanımına başvurması yapılan anayasal düzenlemeyle büyük oranda önlenip, bu alandaki yetkinin çoğunlukla ağır işleyen yasamanın denetimine sokulduğu bir ortamda Kıbrıs sorunu gittikçe artan bir oranda Türk dış politikasının gündeminde büyük bir yer işgal etmeye başlamıştır. Türkiye'deki hükümetlerin bu derece büyük boyutlarda sorunlara yol açabileceğini öngörmedikleri Kıbrıs sorunu, Kıbrıs Rum toplumunun Kıbrıs Türk toplumunu yok ederek enosis'i gerçekleştirmek amacıyla başlattıkları 1963-64 krizleri boyunca yeni bir boyut kazanmıştır. Askeri kuvvet kullanımı opsiyonuyla sorunun çözülmesi hükümet tarafından ele alınmış, bu amaçla 1964 yılında TBMM'nden yetki alınmıştır. Ancak Amerika Başkanı Johnson'un yazmış olduğu mektup Türkiye'nin yapabileceği herhangi bir askeri müdahaleyi daha başlamadan durdurmuştur. 1967 yılında adada yine Kıbrıs Rum toplumu tarafından çıkarılan krize askeri müdahalede bulunulması Amerika'nın girişimleri ile son anda önlenmiştir. 1967 krizinin başlangıcında da hükümet Meclis'ten askeri müdahalede bulunabilmek için yetki almıştır. Görüldüğü gibi her iki krizde de hükümet yurt dışına askeri kuvvet gönderme ya da askeri kuvvet kullanımı eylemi için Meclis'i çalıştırmaktadır.

Ancak 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta meydana gelen, Ulusal Muhafızlar desteğindeki Nikos Sampson darbesi Türk hükümetinin önüne beklenmeyen bir kriz çıkarmıştır. Türkiye, soruna barışçı yollardan çözüm bulmak amacıyla bütün yolları denemiştir. Diplomasi aracının bir çözüm üretememesi sonucu Türkiye'deki CHP-MSP koalisyon hükümeti 20 Temmuz 1974 sabahı askeri müdahalede bulunma kararını uygulamaya koymuştur. Ancak başlatılan askeri hareket 1967 yılında TBMM'nden alınan karara

dayanılarak başlatılmıştır. Harekat için o tarihte yeni bir karar alınmamıştır. Ancak Kore kararında Meclis'in dış politika karar alma sürecinde dışlanması karşısında yaşanan tartışmalar hala hafızalarda taze olduğu için koalisyon hükümeti aynı gün yetki istemek amacıyla TBMM'ni toplantıya çağırması için Cumhurbaşkanı'na talepte bulunmuştur. Söz konusu talep üzerine Cumhurbaşkanı tarafından toplantıya çağrılan iki Meclis'in yaptığı birleşik toplantıda hükümete istediği yetki verilmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 20. 7.1974: 8). Kıbrıs krizi devam ettiği süre içinde Meclis, Kore sorunuyla karşılaştırılmayacak bir biçimde dış politikanın tartışıldığı bir zemin olmuştur.

D- Sonuç:

Kore savaşı ve Kıbrıs krizleri/harekatları gibi önemli dış politika sorunları, yasama organında boyutları değişik oranlarda da olsa tartışılan nadir olaylardır. Yürütme ve yasama çoğu zaman dış politika alanında daha etkili olma mücadelesi içinde olmaktadır. Dış politikanın tamamen yasama kapsamına alınması, yasamanın ağır işleyen yapısından dolayı, çok hızlı gelişmelere tanık olduğumuz uluslararası sistemin bugünkü yapısında, yürütmenin aktif dış politika izlemesini engelleyen bir siyasal yapılanmadır. Yasamanın dış politika alanındaki etkinliği daha çok bilgilendirilmeye dönük ve kontrol mekanizması olmaya yönelmesi durumunda daha sağlıklı bir yapılanma ve dış politika izlenmesi mümkün olacaktır.

Kaynakça

Kitaplar:

- ARMAOĞLU, Fahir (1990), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları).
- ARMAOĞLU, Fahir, DAVER, Bülent (1960), *Yeni Fransız Anayasası Üzerine Bir Seminer* (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 108-90).
- EDWARDS, George C., WAYNE, Stephen J. (1985), *Presidential Leadership-Politics and Policy Making* (New York: St. Martin's Press).
- FISHER, Louis (1992), *The Politics of Shared Powers-Congress and Executive* (Washington DC).
- GÖNLÜBOL, Mehmet vd. (1987), *Olaylarla Türk Dış Politikası* (Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Altıncı Baskı).
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref (1991), *Anayasa Hukuku* (Ankara).
- HAGUE, Rod, HARROP, Martin, BRESLIN, Shaun (1992), *Comparative Government and Politics-An Introduction* (London: The MacMillan Press Ltd., Third Edition) (Ed. Vincent Wright).
- HOWORTH, Jolyon (1993), *De Gaulle to Mitterrand-Presidential Power in France* (New York: New York University Press).
- JOHNSON, Cladius O., OGDEN, Daniel M., SWANSON, Thor (1970), *American National Government* (New York: Washington State University).

- KILI, Suna (1982), *Türk Anayasaları* (İstanbul: 2. Baskı).
- Muhalefette İsmet İnönü (1965), (İstanbul: Sıralar Matbaası), (Der.: Sabahat Erdemir).
- OKANDAN, Recai G. (1971), *Amme Hukukumuzun Anahatları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları).
- PLISCHCKE, Elmer (1961), *Conduct of American Diplomacy* (New York).
- ROSATI, Jerel A. (1992), *The Politics of US Foreign Policy* (New York).
- RUEDY, John (1990), *Modern Algeria* (Bloomington: Indiana University Press).
- SCOTT, Andrew M., WALLACE, Earle (1974), *Politics in US-Cases on the American Democratic Process* (New York: The University of South Carolina Press).
- SOYSAL, Mümtaz (1964), *Dış Politika ve Parlamento* (Ankara: Sevinç Matbaası).
- SOYSAL, Mümtaz (1987), *100 Soruda Anayasanın Anlamı* (Ankara: Gerçek Yay.).
- The US Government Annual 1993\1994* (The Office of Federal Register National Archives and Records Administrations).
- TURAN, İlter (1993), *Politicians: Populist Democracy-Turkey and The West Changing Political and Cultural Identities* (New York: I.B. Tauris & Co. Ltd.), (Der: Metin Heper, Ayşe Öncü, Heinz Kramer).
- WRIGHT, Vincent (1992), *Comparative Government and Politics-An Introduction* (London: The Macmillan Press Ltd.).
- YALÇIN, Hüseyin Cahit (1998), *Talat Paşa'nın Hatıraları* (İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayını).
- YALMAN, Ahmet Emin (1970), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1945-1970)* (İstanbul: Yenilik Basımevi).

Sürelı Yayınlar:

Ayın Tarihi (1950)

Keesing's Contemporary Archives (1950)

TBMM Tutanak Dergisi (1950, 1974)